

PALJON PORUA, VÄHÄN VILLOJA?

Selvitys Ruotsin orkesterimusiikin tilasta

Anu Karlson

Ruotsin orkesterimusiikoiden pääpuheenaihe on viime kuukausina ollut Orkesterutredningen – selvitys Ruotsin orkesterien tilasta ja kehittämismahdollisuuksista.

Ruotsin eduskunta asetti syksyllä 2004 komitean, jonka tehtävänä oli tutkia, miten orkesterielämä tulisi maassa järjestää, jotta se toimisi tehokkaimmin ja tasapuolisimmin koko maan hyväksi. Selvityshenkilöksi kutsuttiin teatterinjohtaja **Astrid Assefa** ja sihteeriksi säveltäjä **Fredrik Österling**. Toimeksiantoon kuului, että mikäli ryhmä ehdottaa kustannuksia aiheuttavia toimia, sen tulee myös esittää, mistä niihin tarvittavat rahat otetaan.

Työryhmä työskenteli puoli-toista vuotta. Se tapasi 28 orkesteria niin muusikoiden kuin hallintohenkilöidenkin välityksellä sekä useita muiden instituutioiden ja vapaiden ryh-

mittymien edustajia. Orkeste-reista suurin osa sijoittui ryhmään sinfonia- tai sinfonieta-orkesterit, mutta mukana oli myös neljä oopperaorkesteria, puhallinyhtyeitä sekä kaksi big bandia.

Selvityksensä ryhmä julkisti huhtikuussa.

Yleisesti ottaen Ruotsin orkesterielämän katsottiin olevan hyvällä tolalla. Orkesterit ovat kehittyneet korkealle taiteelliselle tasolle ja täyttävät tärkeää kulttuuripoliittista tehtävää luomalla vastapainoa kaupalliselle musiikkikulttuurille. Seitsemässätoista Ruotsin 21 läänistä toimii ammattiorkesteri. Lisäksi monilla alueellisilla orkeste-reilla on vilkasta kiertuetoimintaa, mikä edelleen vahvistaa alueellista tasa-arvoa.

Yleisö hupenee

Mutta selvitysryhmä totesi myös toisen, kielteisen kehityssuunnan. Orkesterien yleisömäärät ovat viime vuosina vähentyneet jopa niinkin dramaattisesti kuin 40 %:lla vain viiden vuoden aikana, 1998–2003. Samanlaisesti konserttilippujen hinnat ovat tasaisesti nousseet, mikä merkitsee, että yhä harvemmat maksavat yhä enemmän suurin piirtein samasta tarjonnasta. Ja mediassa klassinen orkesterimusiikki saa tuskin lainkaan tilaa.

Orkesterit saivat sapiskaa ohjelmiston painottumisesta 1800-luvun musiikkiin sekä laiskudesta pohjoismaisen musiikin vaalimisessa. Selvityksen mu-

kaan sekä uuden että pohjoismaisen musiikin osuus on 1920-luvulta lähtien koko ajan pienentynyt. Lisäksi Ruotsissa tuntuu vallitsevan sama toisen esityksen ongelma kuin Suomessakin: kantaesityksiä kyllä soitetaan, sillä niistä orkesteri saa sulan hattuunsa, mutta toista saati kolmatta esitystä ei koskaan tule. Erityisen suuria syntyisiä olivat Etelä-Ruotsin suuret orkesterit.

Miehet jyräävät

Moitteen asiaksi katsottiin sekin, että 95 % soitetusta musiikista on miessäveltäjien kynästä lähtöisin, ja sitä johtaa lähes poikkeuksetta miespuolinen kapellimestari. Asiat ovat tietenkin muuttumassa, mutta se ei selviytysryhmälle riittänyt. Moitteen tueksi ei löydetty suorastaan toteutuneiden konserttiohjelmien tilastoja muista maista, mutta todettiin kuitenkin naisten osuus monien muiden maiden säveltäjistä suuremmaksi kuin Ruotsissa: esimerkiksi Espanjassa 22 % Ruotsin 8:aa vastaan, vaikka Espanjaa ei ole totuttu pitämään tasa-arvon mallimaana.

Tasa-arvokysymystä pidettiin jatkuvasti esillä muutenkin. Vaikka orkesterien musikoista jo 40 % on naisia, hallinnollisista johtajista heitä on vain 14 %, eli 28 orkesterista neljällä on naispuolinen intendentti/toiminnanjohtaja. Suomessahan intendentit ovat hyvin tasaisesti naisia ja miehiä, ja naisten osuus korostuu suurimmissa orkestereissa. Edelleen orkesterien ohjelma-neuvostot todettiin miesvaltaisiksi, ja sellainenkin tilastollinen tieto oli saatu, että työttömyys oli yleisempää nais- kuin miespuolisilla (orkesteri)musikoilla.

Muusikot laiskottelevat

Ruotsin orkesterimusikoiden liittoa koskettavat erityisesti huomautukset, joita selviytysryhmä teki musikoiden työajoista: selviytyksen mukaan monet orkesterit käyttivät musikoiden sopimuksen mukaisesta työveloitteesta vain 80, jotkut jopa vain 50 %. Toki pahimmilta populistisilta johtopäätöksiltä vedettiin

pohja pois toteamalla, että on mahdotonta pelata ohjelmistosuunnittelun palapeli niin täydellisesti, ettei joutokäyntiä esiintyisi joissakin soitinryhmissä, koska eri teokset vaativat eri kokoonpanoja. Tähän oli kuitenkin helppo tarttua ainakin niiden, jotka katsoivat oman tonttinsa erityisen uhatuksi – ja heitähän olivat tässä selviytyksessä läänien musiikitoiminnan edustajat.

Jälkikasvu tyrehtyy

Kokonaan oma lukunsa omistettiin orkesterien jälkikasvun ongelmalle. Tämä ongelma on nimittäin Ruotsissa päinvastainen kuin meillä Suomessa: nuoria on vaikea saada innostumaan perinteisistä orkesterisovittimista. Niiden asemesta nykyajan musiikkikoululaiset valitsevat kitaran tai saksofonin. Orkesterimusikon ammattiin ei ole tunkua niin kuin meillä. Vastuuta jälkikasvusta ei voida tässä tilanteessa kokonaan silyttää yhteiskunnalle, vaan orkesterien on selviytysryhmän mielestä myös kannettava oma kortensa kehoon. Siis lisää koululaiskonsertteja, yhteistyötä musiikkikoulujen ja muidenkin nuorisolle tarkoitettujen instituutioiden kanssa, yleisönkohtaamisprojekteja ja mieluiten aivan uusia strategioita!

Orkesterien taloudellisen aseman parantamiseksi ryhmä ehdotti keinoa, joka suututti läänin tasolla työskentelevät musikot ja ryhmät: jotta valtion tukea voitaisiin valikoiden lisäksi tärkeiksi miellettyihin kohteisiin, edellytettäisiin tästä lähin paikallistasolta vähintään yhtä suurta panostusta. Nykyinen valtion ja alueen osuuksien suhde on noin 70–30.

Konsertointi kallistuu

Taloudesta puhuessaan työryhmä toi ilmi myös huolensa konsertoinnin kasvavista kustannuksista. Orkesterimusikoiden palkkakehitys on tosin ollut maltillista, mutta solistien ja etenkin kapellimestarien palkkiot ovat samanaikaisesti nousseet tavalla, joka on työryhmän mielestä suhteeton verrattuna

orkesteritoiminnan kiinteisiin kustannuksiin.

Orkesterien tehtävänannossa ryhmä halusi korostaa orkesterien vastuuta orkesterimusikin koko kentästä – myös kaikkein uusimmasta musiikista ja erityisesti pohjoismaisesta musiikkista. (Mielenkiintoista kyllä, ryhmä käytti tätä sanaa eikä puhunut vain ruotsalaisesta musiikista.) Se halusi myös orkesterien kehittävän uusia keinoja lasten ja nuorten kohtaamiseen sekä yhteistyöhön oman alueensa muiden musiikki-instituutioiden kanssa: ammatillisten vapaiden ryhmien, säveltäjien, kapellimestareiden, musiikkikoulujen sekä lääninmusiikitoiminnan ja paikallisten harrastemusikoiden.

Lisärahoituksella tuli muistaa ennen kaikkea ammattimusikoiden muodostamia vapaita ryhmiä sekä pieniä orkestereita.

Lääninmusikot katkerina

Reaktioita alkoi tulla pikku hiljaa eri tahoilta. Lääninmusikoita ei katkeroitannut ainoastaan oman valtionavun leikkaus, vaan myös se heidän mielestään kaksinkertainen suosinta, joka kohdistui isojen orkesterien musikoihin: näiden löperöt työaikajärjestelyt antavat heille mahdollisuuden keikkailla muissa orkestereissa – ja täydellä kuukausipalkalla. Näin he samalla syövät keikkamahdollisuudet pienten, osa-aikaisten orkesterien musikoilta, jotka kuitenkin näitä keikkoja kipeästi tarvitsisivat.

Ruotsin ammattimusikoiden liitto SYMF on toistaiseksi ollut kannanotoissaan pidättyvä: ruutia halutaan säästää varsinaiselle lausuntokierrokselle, joka on määrä saada käydyksi elokuun puoliväliin mennessä. Työaika-järjestelyt tulevat epäilemättä olemaan tässä lausunnossa keskeisellä sijalla.

Totuus yleisökehityksestä?

Moni kriitikko tarttui myös selviytyksen synkkiin yleisötilastoihin. Niitä pidettiin vahvasti lioiteltuna ja koko asian esille ottamista karhunpalveluksena orkestereille ja sitä myöten koko musiikkikulttuurille.

Yleisön laskeva kiinnostus – kuinka vaikeasti todistettava se olikin, sillä orkesterien yleisötilastoinnin menetelmät poikkeavat melkoisesti toisistaan – sai tietysti aikaan monia populistisia reaktioita: lakkauttakaa koko yläluokkainen, menneeseen aikaan kuuluva taidemuoto. Taidemuotojen kehitys on jo oikeastaan tehnyt elävän sinfoniamusiikin (kallista kun se on ylläpitää!) tarpeettomaksi.

Intohimo poliittisesti korrektiin

Ruotsin kuninkaallisen oopperan päädramaturgi **Stefan Johansson** ihmetteli blogissaan ”poliittisesti korrektiin” uutta sisältöä: sukupuolinäkökulmaa korostetaan joka käännteessä; ennen niin tärkeä luokkanäkökulma taas unohdetaan kokonaan. Kulttuuri-instituutioille asetetaan kaikkien ikäluokkien kasvatusvastuu, kun taas koulun kulttuuripanostukseksi riittää Harry Potterin luettaminen. ”Onko silloin orkesterien vika, jos seuraava sukupolvi ei omaehtoisesti hakeudu Beethovenin musiikin pariin?”

Svenska Dagbladetin legendaarinen kriitikko **Carl-Gunnar Åhlén** totesi, että selviytysryhmä ei ollut lainkaan haastatellut haltioituneita kuulijoita onnistuneen konsertin jälkeen, mutta kylläkin alan johtavaa masentajaa, brittiläistä musiikkigurua **Norman Lebrechtia**, joka ”on tehnyt länsimaisen orkesterikulttuurin perikadosta itselleen liikeidean”. Åhlén osoitti myös kaksi syytä Pohjoismaiden musiikin vähäiseen osuuteen ohjelmistoissa. Hänen mielestään verolainsäädännöllä on tehokkaasti tukittu ruotsalaisten kapellimestarien tie Ruotsin huippuorkesterien johon. Toinen tapa helpottaa kapellimestarien urakehitystä olisi se, josta Suomi on hyvänä esimerkkinä päästäessään nuoret kapellimestarit johtamaan ammattiorkestereita, siten että he voivat edetä uralaan askel kerrallaan. ”Ruotsissa voi päästä Västeråsiin tai Jönköpingiin mutta ei Uumaajaan, Gävleen eikä Helsingborgiin.”

Oikeat ja väärät profeatat

Ruotsin orkesterimusikoiden järjestön SYMF-lehdessä kirjoittaa Malmön sinfoniaorkesterin toiminnanjohtaja **Lennart Stenkvist** tuoreeltaan ajatuksiaan orkesteriselvityksestä. Hän arvioi, että selvityksen tarkoitus panna musiikkipiirit ajattelemaan oli sinänsä hyvä mutta ettei niistä ajatuksista tullut hullua hurskaammaksi.

"Moni tuntuu luulevan, että orkestereissa junnataan paikallaan ja ollaan konservatiivisia. Mikään ei voisi olla kauempaa totuudesta!", hän puuskahtaa. Yleisömäärän alenevaa kehitystä hän ei ainakaan oman orkesterinsa osalta myönnä, ja Norman Lebrechtin valitsemis-

ta ainoaksi auktoriteetiksi kansainvälisen musiikkielämän kehitystrendejä ennustamaan hän monen muun lausunnonantajan tavoin ihmettelee.

Mutta enemmän valitukset säästettäköön viralliseen lausuntoon, tuumii Stenkvist, ja kiinnittää huomionsa vain kolmeen kipukohtaan.

Maksajan oikeudet

Ensinnä suhde valtiollisen ja paikallisen kulttuuripolitiikan välillä. Mikäli paikallistaso suorittaa puolet kustannuksista, on kohtuullista, että se saa myös esittää ehtoja orkesterin tarjonnalle. Ja usein nämä ehdot ovat aivan jotain muuta kuin selvityksen vaatimat uusi ja pohjois-

mainen musiikki. Paikallistaso toivoo sitoutumista lähialueeseen, myönteistä yleisövirtaa sekä hyvin suunniteltua lapsi- ja nuorisotoimintaa.

Toiseksi musiikkielämän moniarvoistuminen on johtanut siihen, että "klassisella musiikilla" ei ole enää itsestään selvää asemaa mediassa. Uusi musiikki ei asetu vanhoihin lokeroihin. Selvitys moittii orkestereita passiivisuudesta taiteellisessa keskustelussa, mutta eikö kyse ole pikemminkin siitä, että uusi musiikki pakenee käsitteellistä määrittelyä?

Muusikko tarvitsee haasteita

Kolmanneksi Stenkvist tarttuu herkkään tasapainoon työaikojen turvallisuuden ja jouston välillä. "Tässä sinfoniaorkesteri on absoluuttinen paradoksi", Stenkvist väittää. "Sata korkeasti koulutettua ja pitkälle erikoistunutta henkilöä, joita yhden ihmisen pitäisi johtaa tarkasti määriteltynä työaikana harjoituksissa ja niitä seuraavassa konsertissa. Jotta nämä sata jaksaisivat jatkuvasti inspiroitua, kiinnitämme mahdollisimman innostavia kapellimes-

tereita, luomme mahdollisimman kiinnostavia haasteita järjestämällä kiertueita, levytyksiä, kantaesityksiä ja kamarimusiikkikonsertteja tai rikomme rutiineja erilaisilla konserttiohjelmilla."

Tätä kaikkea malmölaiset tulevat jatkamaan, mutta Stenkvist uskoo, että tällaisten orkesteria kollektiivina koskevien keksintöjen pajatso on pian tyhjennetty. "Seuraava askel on keksiä jännittäviä toimintamuotoja ryhmä- ja yksilötasolla. Näin voimme yhä vahvistaa asemaamme taiteellisenä voimatekijänä omassa yhteisössämme", päättää Lennart Stenkvist.

Toistasataa lausuntoa

Selvitys luovutettiin opetusministeri **Leif Pagrotskyille** huhtikuun 7. päivänä. Seuraava askel on laaja ja perusteellinen, joskin melko kiireinen lausuntokierros. Mielipiteitä selvityksestä pyydetään kaikkiaan 117 eri instituutiolta elokuun 16. päivään mennessä.

Bosse Olsson:

Orkesterit tasapainoilevat uhkien ja mahdollisuuksien viidakossa

Ruotsin ammattimusikoiden liiton (SYMF) puheenjohtajan Bosse Olssonin kommentit orkesteriselvitykseen ovat toistaiseksi olleet maltillisia. "Säästetään ruutia varsinaiseen viralliseen lausuntoomme", hän muotoilee strategiansa.

"Meidän muusikoiden on lausunrossamme erotettava kaksi lähtökohtaa: ensinnä taiteelliset kysymykset, joihin meillä ei ole virallista vaikutusvaltaa mutta joista meidän on silti tärkeää sanoa sanamme, ja toiseksi työehtoja koskevat kysymykset, joissa meillä sopimusosapuolena on keskeinen rooli." "Ensimmäisessä kategoriassa on paljon puhetta orkesterin uudesta tehtävämäärittelystä ja uusista vastualueista ulkomaailmaan nähden. Monet näistä tulevaisuuden kysymyksistä ovat jo saaneet runsaasti huomiota työpaikoillamme, mutta selvityksen kritiikki perinteen vaalimisemme kapea-alaisuutta kohtaan herättää uusia kysymyksiä. Miten löytää tasapaino vanhan ja uuden musiikin välillä, ja miten houkuttaa tulevaisuuden yleisöä?"

"Toinen tunteita herättävä kysymys on tasa-arvon käsite sovellettuna säveltäjiin, kapellimestareihin ja solisteihin. Tuleeko meidän ammattiyhdistyksenä ottaa kantaa taiteelliseen työhömme selkeästi sukupuolinäkökulmasta? Vastaus ei ole itsestään selvä, joten keskustelu tästä aiheesta olisi tervetullut!"

"Mitä tulee työehtosopimuskeskusteluun, joudun toteamaan, että pelkomme työaikoja koskevasta vulgaariväittelystä osoittautui aiheelliseksi. Yhtenä esimerkkinä johtava lääninmusiikin edustaja, joka totesi välittämättä salata vahingoniloaan, että on lopultakin tullut aika tehdä ratsia tuottamattomiin sinfoniaorkestereihin, joiden suuripalkkaiset jäsenet tekevät käytännössä puolipäivätyötä. Tällaiset lausunnot eivät palvele yhteistä asiaamme!"

"Lääninmusiikin edustajien tulisi sen sijaan osoittaa, mitä vaaroja selvityksen esityksissä piilee etenkin niille lääneille, joilla ei ole omaa orkesteritoimintaa."